

Menderes pajgasy

Category: Kitapcy, Publisistika, Romanlar

написано kitapcy | 23 января, 2025

Menderes pajgasy MENDERES PAJYGASY!

Geçen hepde 27-nji maý günü häkimiýet we onuň kinniwanja ýarany «Demokratiýa adasynyň» dabaraly açylyş çäresini geçirdi...

1961-nji ýylda ölüm jezasy berlen premýer-ministr Adnan Menderes we onuň egindeşleriniň sud edilen ýeri bolan Ýassyadanyň ady üýtgedilip “Demokratiýa adasyna” öwrüldi.

Emma... Adanyň içinde demokratiýa ýok!

Açylyşda diňe AKP we MHP bar.

RHP ýok, İYİ partiýa ýok, beýleki partiýalar ýok...

Mbähh, nähili demokratiýa bolýaka bu?

Bölünşikçi düşünjäniň bolan ýerinde demokratiýa bolup bilmmez!

Adnan Menderesiň ýolbaşçylyk eden Demokrat partiýasynyň wekilleri-de açylyşda ýokdy.

Ýagny, adada demokratiýanyň ady bar-da, özi ýok!

Ýeri bolýa-la, biz esasy gürrüñimize geçeliň...

• JEZASY ÖLÜM BOLMALY DÄLDI

1950-1960-njy ýyllarda Türkiýäni dolandyran premýer-ministr Adnan Menderes hazır ady "Demokratiýa adasy" diýip üýtgedilen Ýassyadada sud edildi, Imraly adasynda ölüm jezasyna höküm edildi.

Ölüm jezasy şugünki gün hiç bir medeniýetli adamyň ylalaşyp bilmejek jeza görnüşidi!

Wezipeden çetleşdirilen premýer-ministr Adnan Menderes ölüm jezasyna höküm edilen wagty we kärimə ýaňy başlan žurnalistdim. Şol wagtky düşünjäm bilenem ölüm jezasyň berilmegine garşydym.

Menderesiň diýdimzor syýasaty bardy, kanunlary dagy bardyram öýdenokdy, demokratik ýollar bilen häkimiýete gelipdi, emma demokratiýany äwmezlige çalyşýardy. «Men odun bölegini talaşgär görkezsem, şolam deputat bolaýmalydyr» diýärdi... Ankaranyň ýapyk türmesi žurnalistlerden doludy! Onuň eden ýalňyşlygy sanardan kändi, ýöne jezasy ölüm bolmaly däldi...

• GARA TEGMIL

Premýer-ministr Menderes bilen Daşary işler ministri Fatin Rüştü Zorlu we Maliýe ministri Hasan Polatkanyň ölüm jezalary taryhymyzyň gara tegmildir!

Emma, şu soragy bermek mantykly cemeleşme bolsa gerek.

Ölüm jezasy berlen Menderesiň özi ölüm jezasyna garşymydy? Onuň premýer-ministrlik eden döwründe ölüm jezalaryny ýatırmak ýaly synanşygy bolupmudy?

Ýok! Menderes on ýyllyk häkimiýet süren döwründe (1950-1960) kyrk üç adamyň ölüm jezasyna gol çekipdi we şolaruň hemmesi-de ölüm jezasyna höküm edilipdi.

Menderesiň we onuň partiýasynyň Mejlisde oňlan ölüm jezalarynyň bir bölegi "halka göz bolsun" diýen maksat bilen şäher ploşadalarynda amala aşyrylypdy.

• YKBALDAN ÖLÜME...

1899-nyý ýylda doglan we ýaş aklawjyka syýasata aralaşan Menderes ilkibaşda RHP-lidi. 1945-nji ýylda ýer reformasyna garşy çykandygy üçin partiýanyň hataryndan çykarlansoň, kyrk alty ýaşly Jelal Baýar bilen bile Demokrat partiýany esaslandyrdy, 1950-nji ýylyň saýlawlarynda ýeňiş gazanyp, premýer-ministr boldy.

1960-nyý ýyldaky harby agdarlyşyk bilen wezipesinden çetleşdirilen Menderes, 1961-nji ýylda altmyş iki ýaşynda ölüm jezasyna höküm edildi. Bu boýdan-başa iñňän tragiki wakady.

• **ÝYLDYRYM SÖÝGÜSİ**

Menderes 1929-nyý ýylda Berin hanym bilen goş birikdirdi. Özi otuz ýaşly görmegeý ýigit, aýaly Berin hanym bolsa ýigrimi dört ýaşly owadan perizatdy. Üç ogly dünýä inderdiler.

Menderes 1950-nji ýylyň güýzünde bir medeni çärede opera oýunçsy Aýhan Aýdan bilen tanyşdy, oňa misli ýyldyrym deýin aşyk boldy.

Owadan zenan bolan Aýhan Aýdan ertesi günü gapysynyň agzynda iň sonky model amerikan awtoulagyny görüp, agzy uçuklady. Bu awtoulag premýer-ministr Menderesiň oňa ugradan sowgadydy.

Şol wagtlar Ankarada awtoulagy barlar barmak büküp sanaýmaly derejede azdy.

Aýhan Aýdanam Menderese aşyk boldy, emma ol ärli aýaldy. Sazanda äri bardy. Adamsy Hasan Ferit beý bir bahana bilen öýden uzaklaşdyryldy, onuň on dört ýaşly oglu-da Angliýa ugradyldy. Görgüli oglanjyk Londonda bir awtoulag heläkçiliginde aradan çykdy...

Leýli-Mejnuna dönüp «gezen» Aýhan Aýdan hanymyň Menderesden bir çagasy boldy, emma ol dünýä inenine 7-8 sagat geçenden soň ýerlemän aradan çykdy.

• **BÄBEK DAWASY**

Ölen çagajyk soňra Ýassyada sud prosesinde “Bäbek dawasy” hökmünde derňew işine goşuldy.

Aýhan Aýdan hanym sud zalynda sudýalaryň garşysynda başyny dik tutup, Menderesi janyndan eý görüp söýendigini, ondan çaga

edinmek isländigini, ýaraly-da bolsa buýsançly zenana ýaraşýan şekilde mertlerçe aýtmagy başardy.

Menderes bu dawadan günäsiz hasap edildi edilmesine, emma has soňra derňew işiniň beýleki dawalarynda Konstitusiýany gödek bozmakdan we watana hyýanat etmekden aýyplanyp, ölüm jezasyna höküm edildi.

Aýhan Aýdan Menderesiň ýeke-täk gizlin söýgüsü däldi. Ol her aýry gülden bal toplamagy gowy görýärdi. Ol baryp 1946-njy ýylда-da Mukaddes atly ýaş gyz bilen gizlin söýgi gatnaşygyny saklapdy.

• **ÝENE-DE BIR TELBELIK**

Menderesiň iň geň galdyryjy söýgi başdan geçirmesi 1953-nji ýylда Stambulda bolup geçdi.

Stambulyň İçeri işler müdiriniň kömekçisi Ferit Awni Sözeniň başga bir wezipä buýrugy çykypdy. Onuň ýazyjy aýaly Suzan Sözen muny goýbolsun etdirmek üçin premýer-ministr Menderesiň kabulhanasyna ýazyldy, ondan adamsynyň öñki wezipesinde galdyrylmagy üçin towakga etdi.

Menderes owadan zenan bolan ýazyjy Suzan Sözene gören badyna aşyk boldy. Ýaş geliniň adamsynyň öñki buýrugyny goýbolsun etdirdi, munuň bilenem çäklenmän onuň harby çinini ulaldyp, Stambulyň İçeri işler müdiri wezipesine belletdirdi.

Suzan Sözen söýgi romanlaryny ýazýan, güýcli we erk-ygtyýarly erkekleri halaýan, duýguçyl we islegi güýcli zenandy.

Az wagtyň içinde premýer-ministr Menderes bilen Suzan hanymyň arasynda ýakyp-ýandyryjy söýgi gatnaşygy başlady.

«Taksim» ploşadynyň ýanyndaky meşhur «Park Otel» myhmanhanasynyň patyşa otagy Menderesiň söýgi külbesidi. Ol ýerde Suzan Sözen hanym bilen raki owurtlap, Stambuly abadanlaşdyrmak meselelerini söhbet edýärkä, Suzan hanymyň adamsy polisiýa müdiri Ferit Awni Sözen bolup ýören zatlardan bihabar aşakky gatda göwnühoş halda aýalyna garaşýardy.

• **“AÝALYŇ SÖÝYÄN!”**

Menderes has soňra ärli we çagaly aýala aşyk boldy, onuň

nikaly adamsyn gorkuzyp öýünden daşlaşdyrdы.
Gözi ýer görmeýän heleýbaz premýer-ministr soñ-soñlar ýene bir
ärli aýala aşyk bolup, onuň adamsyna "Men seň aýalyny söýyän,
sen gowsy aramyzdan çekil!" diýdi.
Menderesiň söýgi başdan geçirilmeleri melodramalar ýalydyr,
hatda gyzyklydyr. Ýassyadada sud edilende onuň şahsy durmuşy
we gezen aýallary-da gepbaşa öwrüldi, ondan şol aýallara
halkyň pulundan näceräk harç edendigi soraldy!

• **GYNANÇLY SOÑLAMA!**

Emma Menderes söýgi gatnaşyklaryndan daşgaryn, beýleki
aýyplamalar bilen Konstitusiýany gödek bozmakdan we watana
hyýanat etmekden ölüm jezasyna höküm edildi.

Menderes özünden gelip çykan demokratiýanyň çygryna we akla
sygmajak syýasy ýalňyşlyklar netijesinde öz soñuny getiren,
güýçli, emma şowsuz we betbagt syýasatçydyr.

Ony "demokratiýanyň şehidi" däl-de, taryhymyzda çuňňur yzlary
galdyran premýer-ministr hökmünde ýatlamak we bolup geçen
hasratly wakalardan sapak almak has göwnemakul bolar.

• **GÜNÜŇ SÖZİ**

Adamlar öz dälişge islegleriniň netijesini takdyryň üstüne
yükleyärler!

Rahmi TURAN.

05.06.2020 ý, «Sözcü» gazeti.

Terjime eden: Guwanç MÄMILIÝEW,
Stambul uniwersitetiniň talyby. Publisistika